

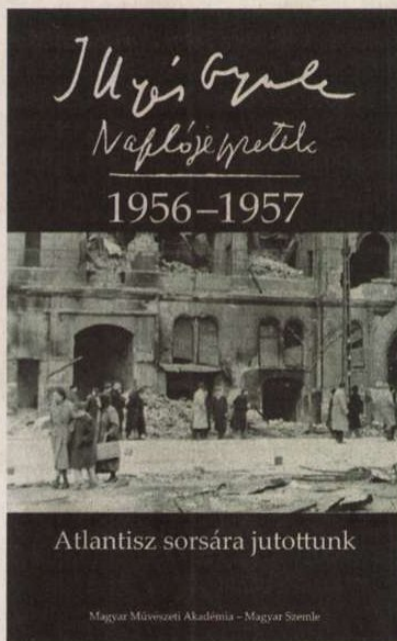
Megjelent az Illyés Gyula 1956-os naplójegyzeteit feldolgozó könyv

A szorongás és a betyárbecsület ideje

Bonczidai Éva

Naplójegyzetek 1956–1957 – Atlantisz sorsára jutottunk címmel jelent meg az Illyés Gyula hatvan évvel ezelőtti feljegyzéseit feldolgozó könyv.

A költő halála után, 1987 és 1995 között nyolc kötetben kiadták Illyés naplóit az özvegye, Kozmutza Flóra szöveggondozásában, de az 1946–1960 közötti naplókat feldolgozó kiadás semmilyen bejegyzést nem tartalmaz az 1956. október 24. és 1957. május 8. közötti időszakból. Az 1987-ben napvilágot látott kötetnek ez a hiányossága nem a korabeli kiadáspolitikai gyakorlat következménye – ugyan esély sem lett volna a cenzúrázatlan megjelenésre –, a fő ok az volt, hogy nem találtak a hagyatékban naplóbejegyzéseket ezekből a hónapokból. Ismerve Illyés Gyula politikai szerepvállalását – a forradalom egyik szellemi központjának, az Írószövetség elnökségének egyik irányítója, a Petőfi Párt egyik vezetője volt, tanácskozott Nagy Imrével, Tildy Zoltánnal, az íródelegációk tagjaként tárgyalt a szovjet városparancsnokkal vagy az egyre nagyobb hatalommal bíró kommunistákkal –, az sem volt elképzelhetetlen, hogy a költő megemléksített a feljegyzéseit. Az igazság azonban az, hogy – valószínűleg a házkutatásoktól tartva – elrejtette őket. Ezek a néhol csak félmondatokkal rögzített eseménybeszámolókat, máshol megjelenésre szánt, gondosan szerkesztett felhívásokat, újságcikkeket és levéltervezeteket tartalmazó papírlapok csak 2014 áprilisá-

ban kerültek elő úgy, ahogy a lappangó kincsek szoktak: a padlásra száműzött kacetok között bukkant rá Illyés Gyula unokájának férje, Horváth István történész. A kéziratot a költő lánya, Illyés Mária készítette elő kiadásra, Horváth István pedig feltárta a legapróbb történetfoszlányok történelmi hátterét is, szakszerű és olvasmányos magyarázatokkal látta el őket, és megkereste a helyüket az 1956-os forradalom nagy tablóján. Ő állította össze a könyv függelékét is a naplóban említett kiáltványok, irások, levelek, nyilatkozatok szövegeiből. A kiadványban közölt képanyag is hűen idézi meg a kor légkörét, a naplóban szereplő személyekhez és eseményekhez kötődő-

en bőséges fotóillusztrációt vonultat fel, valamint számos röpirat, meghívó, színlap és újságrészlet is szervesen beépül a történelmi kontextus képi megteremtésébe. Ezt a kiadványt talán csak egy névmutató tehetné még teljesebbé, hogy az olvasó könnyedén tájékozódhasson arról, hogy Illyés kit, hányszor és milyen kontextusban említi a naplójában.

A forradalom hatvanadik évfordulója alkalmából megjelent, 1956. október 24. és 1957. január 31. közötti napok krónikáját összefoglaló könyv több szempontból is különleges olvasmány. Egrészt az aprólékos gonddal megrajzolt történelmi háttér a szakkönyvek komolyságával és megbízhatóságával dokumentálja ezt a korszakot. Másrészt attól sajátos, hogy egyetlen ember szubjektív szemszögén keresztül csöppenünk bele olyan hétköznapi napokba, amelyek percről percre válnak nagybetűs Történelemmé, és a napi fejlemények tényszerű rögzítése mellett a feljegyző reflexiói és önreflexiói által válnak életszerűvé: „Ágyúk dörögnek (öt-tíz perces közökben). Történelmi esemény folyik, de a sorban állók az utcán s a családtagok otthon köznapilag dologait tárgyalják, a történelmi eseménynek csak egy-egy fölcsoválás jut, a legköznapibb módon. Nem élük át, mi történik, nincsenek benne a történelemben? De igen. De nem szavakkal fejezik ki. (...) A zöldségesbolt előtt a sorban – ahova Flóra beállított (ahova igen szívesen álltam be) – egy aszszony azt mondja: »A belvárosban is

annyi a felkelő, mint a – penész!« És ragyog hozzá diadallal az arca.” – olvashatjuk az október 27-én, szombaton lejegyzett sorokat. Másnap, miközben a harcokról ad hírt, a lehetőségeket taglalja, Déry Tibor telefonos helyzetjelentését rögzíti, megjegyzi, hogy „A naplók naplóját írom: az események egyidejű ábrázolását.” – majd áthúzza ezt a megállapítást. Pedig azokra a kötetlen papírlapokra valóban a naplók naplója íródik, amely elsősorban mégiscsak az író személye miatt különleges, hiszen a tényszerű krónika mellett egy alkotó ember önreflexiója, valamint egy család és egy baráti társaság élete is kirajzolódik, egy értelmiségi csoporté a felelősségtudatával, félelmeivel, szorongásaival és tehetetlenségével, önmarcangolásával együtt.

„Valahányszor írók hallgatnak, a világban van hallgatni való. Vagy a társadalomban. Betyárbecsületből hallgatunk. Nem is hallgatunk – fülelünk. Amiért a műzsák, de nem fegyverek közt, mert Zelk (Zoltán)é, Háy (Gyulá)é, **Eörsi (István)é** a szó, és társaiké” – vagyis a bebörtönzöttek, írja az utolsó bejegyzésben január 31-én, csütörtökön Gellért Oszkárnak a Népszabadságban megjelent, „hallgatag magyar írókhoz” címzett nyílt levelére reflektálva. A napló tehát egy alkotó ember szorongásainak, vívódásainak és betyárbecsületének is a krónikája.

Illyés Gyula: Naplójegyzetek 1956–1957. Atlantisz sorsára jutottunk. Magyar Művészeti Akadémia – Magyar Szemle, 2016.